

borról, aki példamutatón oldja meg a neki jutott nehéz feladatot. Szurkóval vitázva, értő versinterpretációk, formai elemzések meggyőző sorával bizonyítja, hogy Voznyeszenszkij nem a régi formalisták epigonja, hanem a szovjet költészetnek a hagyományokból is táplálkozó jelentős megújítója.

A kötet egészéről még egyszer szólva, feltétlenül méltatni kell azt a tényt, hogy az írások többsége, Kardos László bevezető gondolatainak megfelelően, az új szovjet irodalom nagy érdemét látja abban, hogy lemond a közvetlen neveiő jellegről. Hogy nem „nevelő”, hanem „emberformáló” irodalom akar lenni.

S bár ebben a kérdésben egyre tisztábban látunk, nem árt a könyv szándékát támogatva itt is leírni: Az irodalom nem iskola. Az irodalom: élet. (Gondolat Könyvkiadó 1967.)

KASSAI
KELEMEN JÁNOS

A SZOVJET REGÉNYIRODALOM ÚJDONSÁGAI RÓL

Ma már nyugodtan megkockáztathatjuk azt a megállapítást, hogy körülbelül egy évtizede új korszak kezdődött a szovjet irodalomban, előnyére változott meg, színesebb, változatosabb lett az irodalmi élet, olyan élénk eszmecserék indultak, amilyenekre a 20-as évek óta nemigen találunk példát. A viták ma is folynak, de eredményességüket már-már veszélyeztette a partnerek türelmetlensége. Többek között éppen erre a veszélyre mutat rá a *Pravda* januári cikke, amelynek célja egyáltalán nem a viták lezárása, hanem termékenyebbé tétele.

A XX. kongresszust követő években egymás után jelentek meg az újszerű, bátran szókimondó művek. Külföldön, így hazánkban is először az új szovjet líra vált széles körben ismertté és kedvelté. A versbarátok hamar megtanulták Jevtusenko, Voznyeszenszkij, Vinokurov és Ahmudulina nevét. A drámaírók közül különösen Rozov aratott nagy és megérdemelt sikert az ifjúság társadalmi és etikai problémáival foglalkozó darabjaival. De a próza kedvelői sem panaszkodhattak: Tyendrjakov, Ajtmatov, Bondarev, Kuznyecov, Szolzsenyicin és

Akszjonov egyes művei — hogy csak néhány kiemelkedő nevet említsünk — az irodalmi élet jelentős, nagy visszhangot kiváltó eseményei voltak. Am az új korszakot nem csupán az új nevek felbukkanása jellemzi, hanem az idősebb írók egy részének újjászületése is. Tvardovszkij, Martinov, Solohov, Fegyin és Ehrenburg új munkái csak a líra, a széppróza és a memoáirodalom legmagasabb mércéjével mérhetőek. Megváltoztak a pozitív hősről korábban kialakult — vagy inkább mesterségesen kialakított és az írókra oktrojált — elképzelések. A szematizmus fokozatosan átadta helyét — nem minden harc nélkül — a rendkívüli és hétköznapi események igazi (immár nem leszűkített) szocialista realista ábrázolásának. A minden tekintetben hibátlan, „tökéletes” jellemekek helyét a valódi hősök, a jó szándékú, de esendő, kisebb-nagyobb hibáktól, botlásoktól, megalkuvásoktól korántsem mentes emberek foglalták el.

Tulajdonképpen a pozitív hősről folyó vitához szólnak hozzá azok az új szovjet regények is — Tyitov: *Dacolok a halállal*; Aro-
nov: *A potyautas*; Naszed-

kin: *A hatalmas toprongyosok* —, amelyekről az alábbiakban kívánunk számot adni a *Tiszatáj* olvasóinak. Mindhárom regény a legnépszerűbb szovjet folyóirat, a *Junosztj* hasábjain jelent meg, könyv alakjában eddig még egyik mű sem jutott el hozzánk. Az év legnagyobb irodalmi felfedezése és jó értelemben vett szenzációja kétségkívül Vlagyiszlav Tyitov *Dacolok a halállal* c. kisregénye volt, amelyet időközben négy idegen nyelvre is lefordítottak. A 32 éves luganszki bányamester egy tragikus következményekkel járó szerencsétlenség tette íróvá. Kezdetben az orvosok sem nagyon bíztak felépülésében. Az áramütés okozta súlyos égési sebek miatt először bal, majd néhány nap múlva jobb karjának amputálása válik szükségessé. A beteg a kettős amputáció után lelkileg is teljesen összetörik, nem is kívánja már a felgyógyulást, megváltásnak érezné a halált. De az orvosok, az ápolónők tapintatos és türelmes munkája s főleg felselege önfeláldozó ragaszkodása lassan lelket vernek belé, visszaadják életkedvét. Hirtelen erőfeszítéssel — egy fogai közé szorított ceruzával — megtanul írni, s megírja élete

történetét a szerencsétlenség napjától addig a pillanatig, amíg újra megtalálja helyét az életben. Mert bármilyen hihetetlennek tűnik is, a *Dacolok a halállal* alig lepezett művészi önéletrajz. Csak a hőst itt nem Tyitovnak, hanem Szergej Petrovnak, feleségét pedig nem Ritának, hanem Tányának hívják. A kisregény felépítése egyszerű, az események szigorú időrendben követik egymást. A cselekmény, amelynek lényegét — Szergej balesetének és testi-lelki felépülésének történetét — a fentiekben elmondottuk, derűs hangulatú nyitóképpel kezdődik. A rövid belső monológok és Petrovék családi naplója nem bontják meg a folyamatosságot, hanem több oldalról is megvilágítják, teljesebbé teszik a történetet. Tyitovot gyakran és nem minden alap nélkül emlegetik új Osztrovszkijként: mindkettőjüket a külső körülmények tették íróvá, s regényhőseik — más-más időszakban, területen és körülmények között — egyaránt az akaratérő és a helytállás hősei. Természetesen, akad köztük különbség is: Korcsagin nem ismeri a gyengeséget, egyetlen hibáját (fegyelmezetlenségét) is hamar leküzdí, ő egy rendkívüli történelmi időszak tipikus hőse; Szergej viszont a munka hétköznapjainak emberi gyengeségektől távolról sem mentes rendkívüli hőse. Tyitov munkája méltán keltett nagy feltűnést. Elsősorban mondanivalójával — amely azt sugallja, hogy a legkilátástalanabbnak tűnő körülmények között is keresni kell az alkotómunka, vagyis az élet értelmét —, őszinteségével és egyéni hangjával fogja meg az olvasót.

Érdekes, izgalmas és cselekményes Alekszandr Arovnov regénye *A potyautas*. Hőse egy ma is élő szovjet artista, Lev Oszinszkij, aki

a dokumentumregényben valódi nevén szerepel, és sok tekintetben hasonlít a *Dacolok a halállal* Szergejére. Oszinszkij korán elveszti szüleit, gyermekotthonban nevelkedik, majd csavargókkal kóborol szerete az országban. Rövidesen megunja a céltalan életmódot, 13 éves korában csatlakozik egy vándorcirkuszhoz, s artista — egyensúlyozó művész — lesz. Jön a második világháború. Oszinszkij derekasan helytáll, megsebesül, kórházba kerül, ahonnan félig gyógyultan visszaszökik a frontra. Ekkor következik be a tragédia: újra megsebesül s elveszti fél karját. De nem adja meg magát. Felépülése után halhatlan kitartással és akaratérővel újra gyakorolni kezd. Nagyszerű segítőársai akadnak, s hamarosan újra a közönség elé léphet káprázatos mutatóványaival. Rökkantságát gondosan leplezi — különböző maszok és kosztümök segítségével —, így azt nemcsak a közönség, de még a szakemberek sem veszik észre. Mert Oszinszkij nem nyomorékságával akar szánalmat kelteni, hanem artista művészetével igyekszik meghódítani a közönséget. Végül elnyeri a Nemzetközi Cirkusz Fesztivál aranyérmét, világszerte elismert artista lesz — fél kézzel. A *potyautas* nem hibátlan alkotás, találok benne a túlzott nemzeti büszkeség nyomaival is, az egyik negatív figura pedig — Langelfeld német cirkuszigazgató — szinte a valószínűtlenségig gonosz és embertelen. Egészében azonban értékes és tanulságos ez az „életből ellesztett” történet, amelynek hőse — akit egykori parancsnoka azért nevezett tréfásan *potyautasnak*, mert Oszinszkij 13 éves kora óta tényleg ingyen utazott a különböző járműveken, noha szenvedé-

seivel és hősiek áldozatvállalásával később busásan megfizette e jegyek árát — botlásaival együtt is rokonszenves ember — és akárcsak Szergej — az akaratérő és kitartás rendkívüli hőse.

Naszedkin *A hatalmas toprongyosok* c. regénye félig mementő, félig önéletrajzi elemekre épült történelmi regény. Tárgya a falusi komszomolisták harca a parasztság megnyeréséért, anyagi és szellemi felemelkedéséért. A szerző — a Komszomol Központi Bizottságának egykori titkára — személyesen is részt vett ebben a küzdelemben. Halatlanul nehéz évek voltak ezek: a falvakban nagy volt a nyomor, a belső ellenség még nem adta meg magát. Ilyen körülmények között érthetően nem volt könnyű a lelkes, jó szándékú, de még meglehetősen primitív eszközökkel harcolni (a vallásellenes küzdelem például úgy kezdik, hogy megtagadják a harangozást és húsvétkor nem fogadnak el piros tojást) és olykor jelszavakban gondolkodó fiatalok munkája. Az író nem hallgatja el és nem próbálja mentegetni — mondjuk az ellenség magatartásával — a harc hevében előforduló törvénysértéseket sem. *A hatalmas toprongyosok* történetét Filipp meséli el egyes szám első személyben, akinek egyéni sorsa — viszontagságos útja, melyet mostohaapja és Szimonov járási Komszomol-titkár egyengetett, továbbá Mása iránti szerelme — csak másodlagos szerepet kap a műben. Ő is egyike azoknak a lélekben és tettekben hatalmas toprongyosoknak, akik „hétköznapi” hősei voltak a szovjet falu szocialista átalakításáért sikeresen megívott történelmi küzdelemnek.

A három különböző időszakban és környezetben játszódó mai szovjet re-

gyönynek látszólag nem sok köze van egymáshoz. De csak látszólag, mert figyelmesebb olvasásuk arról győz meg, hogy azonos tö-

ről fakadó, dokumentum jellegű és politizáló (Tyitov és Aronov regénye közvetve, Naszedkiné közvetlenül is) írások, megannyi szép-

irodalmi formában megfogalmazott hozzászólás a pozitív hősről folyó többévtizedes vitához.

BENKŐ ÁKOS

GYÖRKEI JENŐ: MAGYAROK AZ AMUR PARTJÁN

Népünk örök dicsősége, hogy százezer hazánkfia közvetlen részt vevője volt a Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak és a Szovjetunió polgárháborújának. A proletár nemzetköziség legszebb értelmezését a gyakorlatban megvalósítva, nemzetünk legjobbjai vérükkel egyengették a világot átformáló szocializmust, történelmi útjának első perceitől fogva.

A szovjethatalom győzelméért küzdő magyarok tevékenységéről jó ideig szinte csak az emigrációban élt íróktól értesültünk. A kérdés részletesebb, tudományos alaposágú feltárása egy évtizeddel ezelőtt jutott el az első jelentős eredményekig, éppen Györkei Jenő és Józsa Antal e témakörben úttörőnek számító munkájának megjelenésével.

A most kiadott kötet a Nagy Október félszázados jubileumára látott napvilágot. Gazdag képanyagával, színesen, figyelemre méltó szépirói erényeket is felcsillantva, de tényszerű hitelességgel megírt szövegével emberi közelségbe hozza az olvasóhoz az 50 évvel ezelőtt lezajlott, életrehalálra menő ütközetek hevéit és bátran vállalt veszedelemét. A szerző 1966 nyarán végigjárta a szovjet földön küzdő magyar internacionalisták harcainak legfontosabb színhelyeit. Felkereste azokat az emlékműveket, amelyeket a hazánkából származó hősök iránti megbecsüléstől indít-

tatva emelt számos szovjet város és falu lakossága. Találkozott olyan, jelenleg is a Szovjetunióban élő, magyar veteránokkal, akik a harcok részt vevői voltak, és feljegyezte ma is frissen élő emlékeiket.

Az első fejezetek az orosz fogságba került, egyenruhába kényszerített magyar proletárcatonák tömegeinek forradalmasodásával, az internacionalista egységek megalakulásával, szervezésével, a kiemelkedő magyar vezetőkkel ismertetik meg röviden az olvasó, a szerző korábbi bűvárkódásainak és írásainak összességéként. A könyv további részében kilenc egykorú színhelyre vezet el az olvasót Györkei Jenő. Az Amur-parti Habarovszk az első állomás, a Magyarországtól legtávolabb eső emlékhely. A néphatalomért küzdők legendás hősiességét, a legnagyobb nehézségek és nélkülözések, a zord égnajlati viszonyok közepette is maradéktalan hejvtállást döbbenetesen és fel-emelően példázza a Bajkálon túli őserdőkben, a Tun-gir folyónál elesett magyarok önfeláldozása. A Jenyiszej menti Krasznojarszk fogolytáborra a bolsevik felvilágosító- és nevelőmunka nagy iskolája volt, ott működött többek között Zalka Máté is. A kolcsakisták 1919 nyarán sok magyar kommunisztát mészároltak le a 31. szibériai ezred felkelésében való részvételért, s ennek hatására is, 1920-ban, amikor a város a

vörösök kezére került, nyomban megalakult a zömmel magyarokból álló internacionalista ezred.

A kötet legszebben megformált fejezete Ligeti Károly és a vele együtt Omszk környékén küzdő magyarok tetteit örökíti meg. Ligeti Károly emberi nagysága, igazi forradalmár egyénisége és pályafutása ezekben a harcokban emelkedett a legmagasabbra. Alakjának minél szélesebb körben való megismertetése — amely a Györkei Jenő sajtó alá rendezésében megjelenő válogatott Ligeti-írásokkal indul el — a történelmi tudatalakításban fontos szolgálatot tehet. Taszkent, a mesés Turkesztán fővárosa, a Belső-Ázsiában Frunzehoz csatlakozott hazánkiai emléktér. A turkesztáni internacionalisták hetven százaléka magyarokból került ki, a buharai vár elfoglalásában is nagy szerepük volt. A vár ostrománál halt hősi halált az egyik legkiválóbb magyar parancsnok, Vrabec Miklós. Baku után Kijevbe visz el bennünket Györkei könyve. Kijevben azt az izgalmas kérdést boncolgatja, hogyan készültek 1919-ben a Szovjetunióban harcoló magyarok arra, hogy fegyverrel, internacionalista egységekben, Galicián át hazajöjjenek a Magyar Tanácsköztársaság megsegítésére. Az antanthatalmak azonban megtették a magukét: A felbérelt ukrán ellenforradalmi erők, Grigorjev atamán, Petljura és